

A régi és a legújabb magyar biblia.

A „világ könyvét“, az ószövetséget“, Jézus születése előtt Alexandriában fordították le először a művelt világ nyelvére, görög nyelvre. Jézus halála után a szeretet könyvét, a mai bibliát, állították egybe a különféle eredetű héber és görög szentíratokból. E nagy művet egy nagy földink, a tudós Jeromos, ki a Muraközben született, fordította le latin nyelvre, mely az egyház és a művelt világ akkori nyelve volt, az elavult görög után. Nemsokára Ulphilas fordította le a bibliát a hatalmas góth arianusok számára. Az eretnek fordítást Vald Péter ismételte a szép délfrancia nyelven. A példa az angolokra is elragadt, itt Wiklef adta a nép kezébe az angol bibliát. Wiklef iratai Csehországba is elhatottak s a prágai egyetemen Husz János kezdett foglalkozni az élet és szeretet nagy könyvével.

Mindezek a híres tudós reformátorok a népet akarták boldogítani a felvilágosodás tudományával. Az igazhitű Jeromos munkáját a latin egyház lefoglalta a magáénak s egyedül hitelesnek jelentette ki. A hitetlen góthokat kiirtották. Nagy részben ugyane sors érte Vald követőit is. A csendes halállal kimulni merészlő Wiklef csontjait kihányták feldult sírjából s a népboldogító Husz Jánost a szószegő római császár máglyán égetette el a római pápa barátsága kedvéért. „Juste judex Jesu Christe“, énekelte bátran, ég felé emelt arcczal az elszánt vértanu a máglyára vivő, fegyverekkel rakott halálos úton. És valóban, az emberiség örök uralkodója, a jog és igazság, itélt azóta az oly császárok és pápák felett, kik a kezökbe ragadott isteni hatalmat mindenre inkább, csak nem az emberi lélek nemesítésére használták.

A könyvnyomtatás feltalálása után már nem lehetett a felvilágosodást hamúvá égetni. Egyre-másra adták ki most a latin bibliát s akadtak oly névtelen fordítók is, kiket tűzzel-

vassal sem némithattak el. Luther felismerte a sötétségben tartott nép élénk érdeklődését a tiltott tudomány iránt. Egy nagy elhatározással a kereszténység szent kincseit kezébe adta a közembereknek. 1522-ben kibocsátotta az új-szövetséget, 1534-ben az egész bibliát tolmácsolta az ő szép német nyelvére; bár maga ezt panaszolta: „Oh, mily nehéz a héber írókat arra kényszeríteni, hogy németül beszéljenek; mennyire vonakodnak attól, hogy a durva németet kövessék.“

Luther példája lelkesedéssel töltötte el mindenütt Európa nemesebb lelkeit. A közmondás szerint: valóban a pad alól rántották elő a tiltott könyvet s a papságtól féltett, sőt maguktól is gondosan megőrzött evangéliumi hit a klastromok sötét zugai-ból kitört az éltető napfényre s az új világ fényes hajnala kezdett csakhamar felderülni az elterjedt szabad vizsgálódás kisugárzásából.

Régi magyar őseink szint'oly szent buzgósággal óhajtottak volna hozzáférni a biblia rejtett kincseihez. Mondják, mert csak hagyomány az, hogy Báthory László pálos szerzetes már a XV. sz. közepén lefordította az egész bibliát magyar nyelvre. Történeti hitelt érdemel a második nevezetes kísérlet, midőn Tamás és Bálint huszita papok, a prágai egyetem volt növendékei, Moldovába menekülnek a halállal fenyegető pápai inquisitor elől s ott a Tatros vize melletti klastromban lefordították a szentkönyv nagy részét ősi magyar nyelvünkre. Három részben maradt fenn ez örök hálát érdemlő eretnek vállalatnak nyelvünket dicsőítő emléke: az európai hírvű Bécsi és Münchener kódex s az itt Erdélyben hiven megőrzött Aporkódex a sepsiszentgyörgyi székely nemzeti muzeumban.

Az új világosságnak Wittenbergből kiáradó áramlata a XVI. sz.-ban a mi kath. klerusunk nemesebb tagjait is annyira elragadta, hogy ők magok kezdték megismertetni a nemzetet a biblia örök életadó igazságaival. Az első nagyobb kísérlet Pesti Gábor evangéliuma Bécsben, utána Sylvester János adta ki az egész új testamentumot 1541-ben. 1545-ben a mi Heltaink fog hozzá a kolozsvári első protestáns főiskola tanárjaival a teljes magyar biblia lefordításához s kiadja 1551-ben annak első részét, Mózes öt könyvét. Martinuzzi püspök keményen meg is bünteti érte a várost és a papokat: hogy mertek ilyen féltett egyházi kincset eretnek módon a világ elé bocsátani.

Heltai már 1543-ban Németországon jártában beszerezte volt a bibliafordításhoz szükséges könyveket. Itthon is szívesen segítettek, Tolnárról küldték be pl. a Sirák könyvének magyar mását. De a hatalmaskodó György barát halála után is többszörös akadály gátolta utjában. Annyira, hogy a bibliának csak négy részletét tudta kiadni. A befejezés kéziratban maradt. Halála előtt még legalább a zsoltárokat akarta szép magyar versekben elterjeszteni. Báthory István fejedelem pápa-imádással tölt lelke ezt az üdvös, a magyar költészetben talán korszakot alkotó tervet is rideg hatalomszóval meghiúsította.

Heltainak szentírásból kiadott könyvei nagy hatással voltak korára. Debreczenben Melius igyekezett versenyre kelni a kolozsváriakkal. Kiadta 1565-ben a „fejedelmek okulására“ Sámuel és a királyok két könyvét. Új mesterének, az eszes, de zsarnok és kegyetlen Kálvinnak példáját követve, a debreczeni reformátor is a türelmetlenség rozsdás fegyvereit villogtatta egész életében. Bibliájának oldaljegyzetei véres szájjal izgatnak a katolikusok, sőt minden más hitű felekezet ellen. Majd ezélzatos magyarázatait a szövegbe is belevegyíti s a leggyilkolóbb szellemű magyar könyvet bocsátja ki, melynek elmaradhatatlan következése a Nagyváradon, Gyulafehérvárt s Erdély többi városaiban erőszakosan dúló templomfeltörések és vandálokhoz illő szentségrongálás volt. Melius egy hasonló szellemű új testamentumot is adott ki az ő kálvinista magyarjainak. E könyv az utolsóig tűzre és más ilyen helyre került: barát és ellenség, mint közmegebotránkozás tárgyát, egyaránt pusztította. 1586-ban Melius utóda, Félégyházi Tamás, ad ki egy keresztyenesebb szellemű újszövetséget, hogy az igen elkálvinult próféta romboló hatását ellensúlyozza.

1585-ben a debreczeniek hűségese fegyvertársa, az unitárius Egri Lukács örök fogságba juttatója, Károlyi Radics Gáspár gönczi plébános is hozzá fogott a Melius és Heltai félbe szakadt szándékának kiviteléhez. Több évi munkálkodás után 1590-ben Visolyban Ecsedi Báthory István s több más főúr költségén kinyomtatta az első magyar teljes bibliát. E bibliát javított alakban Károlyi hű tanítványa, Szenczi Molnár Albert adta ki kétszer is külföldön. Ez alapkiadásokat száznál is több utánnyomás követte s a Károlyi-biblia idővel az egész magyar nemzet közkinésévé emelkedett.

A saját kárukon tanuló katolikusok is kezdték felismerni a magyar biblia elkerülhetlen szükségét. 1626-ban kinyomtaták Nagyszombatban a híres Káldi-bibliát, mely a Károlyiéval versenyezzen. Káldi, a tudós jezsuita, az ország német határszélén született és nevededett. Az ő igazhitű kath. bibliája az addig elég tiszta magyar nyelv germanizálásának első sarkköve. A kálvinista szent könyv is hemzseg a középkori tömérdek sok latinismustól; a katolikus egyház földiesért magyar nyelvkinese e mellett az újkori s így sokkal veszedelmesebb német szellemet is igyekszik beoltani a tiszta magyar gondolkozásba. Mindkét biblia sokáig elnézett hibáival igen alkalmas volt arra, hogy gyanutlan bizó olvasóiban a tiszta magyar nyelvérzékét megvesztegesse.

A Károlyi-biblia latinos nyelve meglehetősen épségben, csaknem érintetlenül szállt alá a mi korunkra. Tóthfalusi Kis Miklós próbált rajta némi keveset javítani; de a theologus gőg nem tűrte a tolakodó beavatkozást. A megszokott indolentia előtt tetszőbbnek látszott a tisztos orthodox régiség, mint a fáradtságba kerülő újabb javítás. A mellett a magyar biblia nyomtatása is külföldre, idegenek kezébe került s az üzletszerű kiállítás nem sokat segítette a szentírás hiányain. Végre száz évvel ezelőtt az angol lelkiismeretesség vette gondjába az egész világ bibliával ellátását. 1817. és 1832-ben azonban a mi pápás-szellemű kormányunk eltiltotta e könyvek külföldről behozatalát. Az angol bibliaterjesztő-társulat erre 1838-ban Kőszegen állított fel magyar sajtót s tíz év alatt 120,000 bibliát küldözött szét hazánkban. Azután a gondviselő hatalmak a magyar szabadsággal együtt a biblia szabadságát is elkobozták. A magyar lelkiismeret osztrák bilincsekbe került s 58,000 kész bibliát szuronyos csendőrökkel kísértetett ki a határon a böles bécsi kormány, mely ha lehetett volna, a halálra ítélt nemzetet még a nap világától is elzárta volna.

1861-ben új hajnal hasadt a fekete-sárga éj pokoli sötét-ségére. Az isten igéje megint felszabadult s leveté, talán örökre, régi rozsdás rablánczait. Az igazság elfoglalta a zsarnok megíngott trónját s a jobb lelkek szabadon terjeszthették ezután a magyar evangeliumot az osztrák új szövetség esalfa ígéretei helyett. Helyreállt az új magyar világ s a nemzeti művelődés égető szükségei között feltűnt a jobbagnak a pad alól ismét

előkerült biblia sok hiánya is. Kezet fogtak tehát egymással a jelesb protestáns hittudósok s az angol társulat nagylelkű pártfogásától ösztönözve, a szentírás elavult fordítását átdolgozták s a visolyi biblia első megjelenésének háromszázas évfordulója után megjelent a kijavított és gyökeresen átalakított új magyar „Szent Biblia“, mely a magyar nép lelki szükségletét újabb háromszáz évig kielégítse.

Nincs elég tér arra, hogy az új magyar biblia megjelenésének művelődéstörténeti fontosságát kellően méltányoljuk. Itt alább rövid ismertetésre s egy néhány észrevételre szorítkozunk.

Az új magyar „Szent Biblia Ó-Szövetség“-i része a Brit és Külföldi Biblia-Társulat kiadásában Budapesten Hornyánszky sajtóján 1898-ban jelent meg. Terjedelme 55½ ív 882 nagy 8-r. lapon. Végén a szentföld négy színes térképével.

Mindjárt elején az a kellemes meglepetés éri a jártas olvasót, hogy Mózes könyve első részének ismert latinismusi merőben kimaradtak. A teremtés leírásának ismétlődő refrainje: „és úgy lett“, ma már több logikával így hangzik: „És úgy lőn“. A 10., 12., 18., 21. és 25. verseknél régen: „És látá Isten, hogy az jó *volna*“; ma így: „És látá Isten, hogy jó“. A többi latinismus is gondosan ki van javítva. Tiszta magyar stílus gyönyörködtet a Mózes öt könyve után Józsué és Ruth könyvében is.

Sámuel és a Királyok könyvei ellenben elhamarkodott részei az újonnan kiadott ó-szövetségnek. Tömérdek latinismus, rosszul csinált új szók, s itt-ott érthetetlen szólások teszik e gondatlan fordítást sok helyen ma is élvezhetetlenné. Az ilyen szólások nagy részben pápistás izűek és magyar bibliába nem valók. A latin vulgatából csusztak be nyelvünkbe az ilyen latin kifejezések:

Szóla Saul, hogy *megölnék* Dávidot. Állatá Uriást arra a helyre, a hol tudja vala, hogy erős vitézek *volnának*. (Sám.) És mikor Abdiás az úton *menne*, ime Illés előtalálá őt és mikor felismerte *volna* őt, arczra borula. (1 Kir. 18. 7.) Küldé Hiram *követeket* Dávidhoz, hogy néki házat *csinálnának*. (1 Krón. 14. 1.) Igaznak *láttaték* e dolog az egész nép *előtt*. Meg ne *nyitassanak* Jeruzsálem kapui. Mikor pedig már dél *lett*... de akkor sem *lett* se szó, se felelet, se *meghallgattatás*. (1 Kir. 18. 27. 29.)

Az ilyen fajta avas, romlott magyarság jó magyaros kitételekkel váltakozik, tehát nem a tudás hiánya, hanem gondat-

lanság oka a szövegben való megmaradásuknak. E gondatlanság a rút hangzással is párosított latinosságot néhol ilyszerű tökéletességre viszi:

Előállítá az Úr énekeseit, hogy *dicsérnék* a szentség ékességét, a sereg előtt menvén . . . És a mint elkezdették *volna* az éneklést és dicséretet; az Úr ellenséget szerze . . . a kik Iudára jövének és *megverettetének*. (2 Krón. 20: 21, 22.)

Száz évvel ezelőtt nagyban divatozott debreczeni tudós magyarjainknál, hogy énekeket és elbeszéléseket szerezzenek mind csupa *e* vagy *é* magánhangzóval. E barbár izlés nyomai látszanak meg a biblia számos helyén. Találók példánk erre a következő:

Menj el innét és menj napkelet felé és rejtezzél el a Kérith patakja mellett. Elménc azért és az Urnak beszéde szerint cselekedék és elméne és leüle a Kérith patakja mellett És a hollók hoztak néki kenyeret és húst reggel és este. (1 Kir. 17: 3, 5, 6.)

Még fülsértőbb e monoton hangzás, midőn valamely fenéges alak szájából hangzik ki. A csudatékony Illés így beszél magyar nyelven: Ne félj, menj el s cselekedjél a te beszéded szerint. (1 Kir. 17:13.) Néhémiás így: Azért vala pedig felbérelve, hogy én megrettenjek és akképpen cselekedvén, vétkezzem. (Neh. 6:13.) Az Isten beszéde pedig ez: Most pedig hallgass ó Izráel a rendeletekre és végzésekre, a melyekre én tanítlak titeket, hogy azok szerint cselekedjete, hogy élhesetek és bémehehesetek. (5. Móz. 4:1.) A ti Isteneteknek szövetségéről, a melyet kötött veletek, el ne felejtkezzetek. (U. o. 23. v.) A gonosznak pedig ezt mondja az Isten: Miért beszélsz te rendeléseimről és veszed szádra az én szövetségemet? (50. zsolt. 16.)

Az utolsó előtti példában a sok *t* és *k* egybehalmozása is fokozza a nem kellemes hangzatot. Kedvetlenül jegyezzük föl, hogy a legszebb lirai darabokat, Dávid zsoltárait is megrontja nem egy helyen az itt jellemzett stilusbeli gondatlanság. (76. zs. 9., 77. zs. 12., 13. stb.)

Megnehezíti a biblia elbeszélő stílusát az is, hogy a naiv előadás egyre-másra használja a kapcsoló kötőszót. Pl. „és maga mellé vévén a századosokat és a hadnagyokat és a vitézeket és az egész föld népét“. (2 Kir. 11:19.) Elvezhetetlenné teszi ez a tömérdek ismétlés kivált a Királyok I-ső könyve 18—22.

és több más fejezetét. A zsoltárok új fordítója kihagyja néhol az *és*-t, a magyaros mondatkötés fölössé tevén azt; más helyen rövidített alakjában használja vagy synonymával cseréli fel. Ezt az eljárást, mely a zsoltárok tömöntségét és hangzatos zengését szépen kiemeli, másutt is alkalmazhatták volna a fordítás értékének csökkentése nélkül.

Az igeidők szabatos használásáért dicséretet érdemelnek a fordítók — a latinosság leszámításával. Az elbeszélő mult meg van régi alakjában, csak egy-két helyen hibáznak ellene. Pl. eltapodá őt a nép a kapuban és *meghalt*. Megsebesíték őt a Gúr hágójánál . . . ott *meghalt*. (2 Kir. 7:20. 9:27.) A tenger sok „vala“, mit régen is elkerültek a jobb stilszták, most mérsékelt számban maradt meg. Csupán a feltételes jövőnél látunk minduntalan vétségeket a jó hangzat és mai nyelv szokás ellen. A régi latin nyelvérzék kedvelte az ilyen erőltetett utánzatokat:

Mikor eljövénd. Ha elmenéndetek. (Bir. 17. 10.) Adánd neked. (Ruth. 4.) Mikor hallándod a járás dobogását. (1 Krón. 14:15.) Ha ők is megtartándják. (2 Krón. 23.) Ha leeséndik a fa. Ha majd meglátándasz engem. (Esaiás.) Imádkozándik az Urhoz. Ha te ellened vétkezéndenek . . . ellenség kezébe adándod és fogva elviéndik őket. És megtéréndenek te hozzád és imádkozándanak hozzád . . . a kik ellened vétkezéndenek. (1 Kir. 8 r.)

Szakasztott ilyen nyelvnyomorításokat találunk a régibb kiadásban is. Pl. az 1873-dikiban.

Hozzád megtéréndenek és vallást tejjéndenek a te nevedről és néked imádkozándanak és könyörgéndenek e Házban. (1 Kir. 8:33.) Imádkozándanak e helyen és vallást tejjéndenek és megtéréndenek, mikor megnyomorgatándod őket. (U. o. 35 v.) Eleibe jövénd . . . óhség lejénd . . . és kiterjesztéi kezeit e Házban. (U. o.)

Gyarlón sikerült tehát a könyv derékrészénél az új átdolgozás, habár itt javításként egy-egy *állandó*, *halandó*, *elesendő*, *uralkodandó*, *teremtendő* alakot, a mai kiejtés szerint találunk is. De hol beszéli a tősgyökeres magyar nép azokat a fennebb közölt nyakatekert czifra szavakat, melyeket a vulgata utánzásaként kinyomoztak ki régi fordítóink a mi szép magyar nyelvünk ből.

A biblia újabb kiadásánál ügyelni kellene az effélékre is. Az igehasználat megromlása a nyelv legnagyobb rontása. Még az ilyen Kazinczy-féle kocsintást sem szabad tőrni:

Hogyha valami füvet találhatnánk, hogy a lovakat és öszvéreket *megtarthatnánk* életben és ne *hagynánk* a barmokat mindenestől elpusztulni. (1 Kir. 18, 5).

A Királyok könyvének szembeötlő hibái mellett még Eszter könyvének pongyolasága is feltűnő. Itt találtuk ez érdekes kifejezést: „A *lovas* futárok gyors *öszvéreken* kimenének sietve“. (8: 14.) Ésaíasnál is meglep egy hasonló kifejezés: Örökségül birámdja azt *ökör-bika*, sündiszó. (34: 11.) A 102. zsoltárban is búslakodott eddig egy *ökörbika*, de az új fordítás azt puszta pelikánnal váltotta fel.

Mint láttuk, Eszter könyvébe még ilyen ujdonsült szó is beférkőzhetett: futár. Belejutott ugyanoda a szláv képzőjü irnok is, a mi a Királyok könyvében még csak írődeák. Márdokeus eleinte gondviselője Eszternek, később gyámja. A Királyok könyvében megismerkedünk a tutorral, később a gyámollal, s gyámoszloppal, sőt gondnokkal is. Sámuel I. könyvének 18. részében az ifju Dávid ezredes lesz, a 22. részben már a zsidók „főnökük“. Ily „ünnepélyesen“ beszélnek a 14. részben is. Ott ékeskedik ezen kívül a szabály, nadály, lakhely és lakóhely, nyughely, árny, rejtély, harsona, sőt még a modern „szeszes ital“ sem maradhat ki a Mózes könyvéből.

Érthetetlen mondások is akadnak. Mózes V. kvének 29. r.-ben „bégeességem“ sajtóhiba lesz békesség helyett. A példa-beszédekben hibás ez: *temérdek* a gyűlölnök csókja. (27: 6.) „Mint a *havas* hideg az aratásnak idején, olyan a hiv követ... mert (az) urainak lelkét megvidámitja“. (25: 13.) Ellen mond ennek a köv. rész 1-ső verse is. Ezékiel 26. részében érthetetlen: „lakatlak téged a mélységek *országában*, a *hajdan* pusztaságaiban“. „De többé örökké meg nem találnak“. „S többé örökké nem leszesz“. (27. r.) Ennél jóval érthetőbb Ésaías erős állítása: „Soha örökké senki át nem megy rajta“. Valószínűtlen a 137. zsoltár ily kezdése is:

Babilon folyóvizeinél, ott ültünk és sirtunk, mikor a Sionról megemlékezünk. A *közepén levő* fűzfákra, oda függesztettük hegedűnket.

Sem a Sion, sem a folyóvíz közepén nem lehetett ott az a fűzfa. Értelmesebb a régi fordítás: „A fűzfákra felfüggesztjük vala hegedűnket, Babilonnak közepette“.

El kellene hallgatnunk az aprólék-hibákat. Pl. mi lehet a holt hulla? (Ésa. 37.) Mi az a kácziaillatu öltözet? (45. zs.)

Hogy lehet, hogy „nyelved csalárdságot sző“? (50. zs.) Mi a tombora, az asera bálvány s a sok zsidó mérték, melynek mind lehetne magyar neve. A helyes írás sem egyöntetű: jőjjön és jöjjön, óh és oh, nógat és nogat, szüle és szüle. Kiváltkép zavarosak a népnemek: anakiták és Anakok, Gáditák és gáthbeliek, Hitteusok és egyiptombeliek, káldeusok és Káldeusok, horeusok és Hágárénusok; emoreus, hitteus és Emoreus, Kiteus. (Ezék. 16.) E zürzavarból egy kissé nehéz kiigazodni.

Az egyes művekre térve, a Prédikátor könyve igen nehézkes stilusu, mellé állitható e tekintetben a Királyok könyve, Nehemiás és Ezékiel is. Jóval szebb a Példabeszédek könyve, de itt a magyar közmondások jellemző sajátságaira, a rhythmusra és alliterációra nem ügyeltek, a fordítás tehát tökéletlennek mondható. Annál szebb Ésaiás és legkiválóbb Jób könyve, melynek zengzetes sorait gyakor alliterációk is élénkitik. Kitűnik ebben a 7. és 8. rész. „*Meddig szólasz még efféléket és lesz-e a te szádnak beszéde sebes szél?*“ stb.

Most már rátérhetünk a legfőbb okra, mely legelőbb vonta rá figyelmünket e korszakosnak mondható új fordításra.

A Károlyi-biblia legújabb kiadása oly messze áll mindenben az 1590-beli visolyitól, mint Makó Jeruzsálemtől.

Merőben szakított az ósdi, elavult középkorias szellemmel. Jegyzeteiben sehohsem tolakszik a biblia és olvasója közé. Teljes szabadságot enged az értelem szabad felfogásának. S a mi azzal egy: nem törekszik az ó-testamentumot az új evangéliumra szabni, mely már-már hiában valónak mondható törekvés eleddig az orthodoxia legfőbb célja volt.

A zsoltároknak tűnik legjobban ki e szabadelvű álláspont. A 2., 16. és 22. zsoltár még említi a czimben a Messiás hatalmát, szenvedését és dicsőségét, de a többiek már merőben hallgatnak a Messiásról, Krisztusról vagy Anyaszentegyházról. A 68-dik régen „A Krisztus győzedelme és országlása felett való diadalmi Ének“; most csak: „Diadalmi ének“. A 98-dik: „Intés a Krisztusnak dicséretire“; ma: „Buzdítás a szabadító Isten dicséretére“. 99-dik: „A Krisztusnak a mi Királyunknak hatalma, igazsága és a pogányokhoz való kegyelme“; ma: „A Sionnon lakozó Isten nagyságáról és örök hatalmáról“.

A 45. zsoltárt a mi Bogáthink már a XVI. sz.-ban mint mennyegzői éneket fordította le. Az új biblia álláspontja is

ugyanez: „Üdvözlő ének a király menyegzőjére“. A régibb kálvinista fordítás pedig ily kegyes szempontból nézte e virág-éneket: „Jövendőlés a Krisztusról, ugymint az ő Gyülekezetének Vőlegényéről“.

A héber őskor többi megmaradt virágénekét, az Énekek Énekét, Kálvin hívei tíz évvel ezelőtt még így mutatták be az olvasóknak: „Krisztus Jegyese kivánsága, állapotja, szépsége. A Menyasszony kivánsága az ő Testamentumban: annak szerelme a Krisztushoz; Krisztus szőlője. Jegyesének kérése“. A Krisztuson Jézust, jegyesén az anyaszentegyházat értették. Így ferditették el orthodox alapossággal a nagyon is könnyen érthető világi tartalmat.

A mi Bogáthink Kálvin halála után husz évvel ez éneket szintén virágéneknek fordította le. „Szeretőknek“ írta „magyar szóval, a mint férhetett hozzá“. Egy szép részlete így hangzik:

Kármelhez hasonló a te szép fejed,
Drága bársony kötött hajad és tested.
Mely szép vagy, szerelmem, mely szép termeted,
Szerelemre indító drága kedved!

Piros erős borodtól hadd piruljak.
Tehozzád, szeretőd, igazat tartsak:
A mi most szívemben, mindent megmondjak,
Te tőled én semmit el ne titkoljak.

Hasonló őszintén zengi el most a Károlyi-biblia legújabb átdolgozása is e szerelmes éneket, mely emberi indulatot az orthodox felfogás a szent könyvtől megtagadta mindenha:

A te fejed hasonlatos (rajtad) a Kármelhez,
és a te fejedről hajadnak fonatékja a biborhoz.
Mely igen szép vagy és mely kedves,
oh szerelem, a gyönyörűségek közt!

A te inged, mint a legjobb bor,
mely szerelmesem nyelvén szeliden lefoly,
mely beszédesekké teszi az alvóknak ajkait.
Én az én szerelmesemmé vagyok,
és engemet kíván ő!¹

Énekek Éneke. 7: 6., 7., 10., 11.

¹ Az egész Énekek Éneke így van közölve, a gondolatritmus e találó formájában. Így találjuk Anna, Debora énekét is. Kár, hogy Lámek, Mózes

A XVI. sz.-ban Castello Sebestyént Kálvin haláláig üldözte, mert azt merte mondani, hogy az Énekek Éneke zsidó szerelmi költemény. Ime negyedfélszáz év multával a magyar református theologusok elérkeztek arra az álláspontra, melyen egykor a mi Bogáthink is állott. Ezt a haladást protestáns testvéreink kétségkívül az angoloknak köszönhetik, kik közt hihetőleg unitárius hittudósnak is volt némi része a biblia revidálásában.

éneke és Jóthám parabolája stb. még mindig a régi próza. Ujabb kiadásnál az összes zsoltárokat és példabeszédeket a gondolatritmus izei szerint kellene széttagolni, mert ez a régi héber és magyar költészet legősibb versalakja.

KANYARÓ FERENCZ.

Szigethy Csehi Miklós, a piskii hős.

(1824 febr. 14. — 1904 máj. 13.)

Arma virumque cano, férfit és hőst éneklek. Két a gondviselés hosszasan fenhagyott, hogy lássa az ifjuság, hogy néztek ki azok, kik megmentették a hazát. Szigethy Miklós 80 éve daczára is elmondhatta volna, mit a 48-iki öregek mondtak az ifjaknak: ha nem mentek, megyünk mi.

A midőn a millenium százada ezen tipikus alakjára gondolok, élete mintegy korrajz vonul el előttem. A szolgaság korában született, mikor a Napoleont leverő reactio tombolt az örömtől, egy évvel azelőtt, hogy Széchenyi fellépett. Tordán született, hol a harminczes években, mi iskolás fiuk, veres esákos huszároknak tartottuk a térzene alkalmával a kotát, s minden gyerek veres esákos huszár akart lenni. Így jutott Szigethy a tordai gymnasium végeztével katonai iskolába.

Már Tordán születni, annyi volt, mint Boeszkai szabadsághősei s az aranyosszéki székelység légkörében születni. S mi e lapokra tartozik, hol az unitárius vallás szentesített, miben Szigethy született. Torda, úgynevezett nemes város volt, a megyével tartoztak insurgálni, s ezért a regálé a családoké, most a megváltásnál nem a város, hanem fejenként osztottunk. S mint nemes városnak az első tanácsos nem polgármestere, hanem hadnagya volt. Szigethy Sándor hadnagy kisebb fia volt, a nagyobb Sándor már nem hadnagya, polgármestere volt Tordának. Egy apa gyermeke, kinek egész megjelenése, alakja a legszebb huszár típusa volt, mit fiai örököltek. Csakhogy Miklós vásott fiu vala, s akkor az ilyenre szokás volt mondani, jó lesz katonának.

De nem a mostani katonát értették, hanem a huszárságot, a greniezert, mi fél katona, fél polgár. Erdélyben Mária Terézia állított két székely, két oláh gyalog- s egy vegyes huszár ezredet. Alapított Szebenben egy egy fiu árvaházat, az úgyneve-